

ERDŐSZETI LAPOK.

1-ső évfolyam.

III. füzet.

Marczius 1862.

Adatok Magyarország erdőszeti statistikájához.

I.

Zólyom megyének földismei viszonyai.

Irta Pauliny Sándor.

Az annyira regényes, természeti szépségekben bővelkedő és az erdőgazdára nézve oly sok tekintelben érdekes Zólyom megyét, nem lesz talán felesleges olvasóinkkal földismei tekintelben is megismertetni; amúgy is oly viszonyok ezek, melyeket megismerni minden valóban művelt erdész, legalább saját hatáskörében jelenleg már törekszik és a melyekről e megyének különben oly gazdag és érdekes krónikája mélyen hallgat, bár ez honunk épen azon megyéinek egyike, melyek legrégibb időktől fogva lakottak és ismertek; melyet már Nagy Lajos arra méltatott, hogy annak székhelyén a garam kies partján diszpalotát emeljen magának s mely honunk fénykorában Hollós Mátyásunkra is oly vonzerővel birt, hogy regényes fenyveseit évenként vadászat kedvéért meglátogatta.

Nem lehet itt egyelőre szándékunk e megyéről részletekbe menő földismei leírást adni, mert ez amúgy is csak akkor birhatna valódi fontossággal, ha szorgosan összeállított földismei térkép által támogattnék, mely munkát, mint több időt igénybe vevőt, későbbre halasztunk, de mind a mellett legkevésbé sem kételkedünk abban, hogy ezen általános leírás is, honunk minden erdőszét és természetbarátját, különösen pedig Zólyommegye erdőbirtokosait s erdészeit érdekelni, azon kívül más megyék fiatal erdőszeteit talán arra fogja serkenteni, hogy e tekintetben szintén tegyenek valamit. — Kinek is volna módjában hazánk földismei ismertetését hathatósabban és könnyebben elősegíteni mint

erdőszeinknek? kik amúgy is ismervén minden a vidéken fekvő bér-
czet, sziklát, számos kirándulásaik alkalmával könnyen jegyezhetnék
fel az egyes sziklák mivoltát, a hegyközetek határait és a vízválasz-
tékokat is: ha ezen észleleteket s jegyzeteket azután időnként köz-
tudomásra juttatnák, akkor azokból szakértő földismésznek, csekély
fáradtságába kerülne egész megyéknek földismei térképét összeállítani,
annál inkább, mivel honunkban az erdők hazája a szónak teljes érte-
lében majd nem kizárólag a hegységekben van s ezek megismerésével
a köztők elterjedő völgyek és lapályok megismerése csekély fáradtsággal
jár, mintán ezek rendesen csak özöny — és áradvány — rétegek által
boríttatnak. — A régibb erdőszöktől, kik szaktudományukon kívül,
legfeljebb még oly természettudománnyal foglalkoztak, mely közvetlenül
hasznót hajtott, e tekintetben semmit sem lehetett várni; hiszen ők a
földtanról rendesen csak annyit tudtak, hogy létezik: azon felül, kivá-
lólólag idegenekből állván, kevés érdeklélssel birt elöttek az, hogy és
mikép van honunk földtanilag alkotva. — Sokan közülök avval is
beérték ha kenyeres uroknak minél több fája s nekik minél több és
fehérebb kenyerek volt — de hogy milyen képletbe tartozik az a föld,
melyben midkettő termelt, az legkevésbé sem zavarta nyugalmaikat. —
Mostani fiatal erdőszeinktől azonban, kik nagy részt már hönfiak s
amúgy is a földtanul, mint oly tudománnyal, mely a fontos talajtannak
alapja, mindinkább megismerkednek, méltán feltételezhető, hogy elődeik
nyomdokaiba nem lépnek, hanem megteszik ez irányban is mind azt,
a mivel a hazának tartoznak.

Ezen eltérés után forduljunk már tulajdonképeni feladatunkhoz:
Zólyom megyének azon tetemes, Liptó s Gömör megyékkel határos
éjszak-keleti része, mely Polonkától a Garam folyónak mindkét partján
Zólyó-Lipcséig, innét jobbra pedig egészen Úrvölgyig s Óhegyig terjed
és a melynek területén Breznó s Libetbánya királyi városok körül e
megyének legfontosabb s legszebb erdei állanak, kiválólólag a jegeczes
palaközet képlethez tartozik, melynek közepette azonban több helyen,
nevezetesen a Jaraba patak mindkét partján egészen a breznói vámgig
és Rónicz vidékén Zahrenbachtól egészen a fekete Garamig, azután
Gömör megye felé Podkratke s Kutylach hegyek környékén, valamint
Brezován alúl a Garam jobb partján majd nem Zólyó Lipcséig, tetemes
neptuni rakodványok is ülepedtek le, melyek innét egy irányban egé-
szén Tajováig, más irányban pedig nyugot felé egészen Óhegyig
ágaznak el.

E neptuni rakodványokon kívül a jegeczes pala képlet folytonosságát ez egész területen csak egyetlen egy plutoni közet t. i. a trakit szakasztja meg, mely különösen: Korenovo, Wargula, Ljeszkovo, a libetbányai és klénóczi Wjepor körül — sok helyen áttört a csillámpala rétegein s több telemes hegyet képez.

Az itteni jegeczes pala képletnek s e szerint az egész vidéknek uralkodó közete a csillámpala; sokkal alárendeltebb a gncisz és a kloritpala. Az igen különféle színű de leginkább fekete vagy fehér csillámpala felette sok válfajban fordul elő. Feltűnő, hogy az a hegyek tövében rendszeren már igen elmállott és csillámban nagyon gazdag, magasabb fekvésű helyeken azonban ez arány éppen ellenkező; a kovacs előtérbe lép, a csillám mind inkább elmarad s a közet egyszersmind keményebbé és szilárdabbá lesz, a hegytetőkön pedig a csillám nem ritkán egészen eltűnik, úgy hogy a csillámpala egyszerű kovacsszirtbe megyen át. — Éppen oly gyakoriak a csillámpalának gneiszba és kloritpalába — való átmenetei, melyek e területen mindenütt, de az előbbi kivált Brezova környékén a Garam jobb partján, az utóbbi Rónicz térszomszédságában a Garam bal partján, igen szépen és legnagyobb kiterjedésben jö elő. —

Mind a három jegeczes palaközet rétegei rendszeren jól kivehetők, nevezetesen a csillámpala gyakran oly kitűnő rétes szerkezetű és a mellett oly vékonyrétű is, hogy lemezekre könnyen hasítható.

Ezen jegeczes palaképletnek egész területén számos vasércz — erek és telepek fordulnak elő, melyek gazdagságuknál fogva, többnyire a bányászat tárgyául szolgálnak; azonfelül találtnak három helyen t. i. Jarabán, Libetbányán és Úrvölgyön nevezetes rézércz erek is, mely utóbbi két helyiség e tekintetben honunkban már a legrégibb időktől fogva ismeretes.

A jegeczes palaközetek közt nagy oázokként terjednek el a neptuni rakodványok, melyek itt legalább két külön képlethez tartoznak. Azon keselykövek és keselyköpalák tudni illik, melyek a jarabai, róniczi és brezovai völgyek mélyebb fekvésű helyeit elfoglalják, jobbra pedig egészen Úrvölgyig s Óhegyig terjednek és nagyszemecses kovacs homokkőből állanak, a keselykőképletből valók; az ezen keselykövekkel felváltva előforduló, egyik ágában egészen Tajováig elható, veres vagy szürke színű, s helyenkint kitűnő vékonyrétű agyagpala, az iromba homokkőképletbe tartozik; és a Podkrátke s Kutylach hegyek környékén, valamint Brezován alúl a Garam jobb partján előforduló

mészkövek és mészkőpalák: eddig ugyan szintén a keselyőképletbe soroztatnak, de több körülmény valószínűvé teszi, hogy sokkal fiatalabb neptuni képlethez tartoznak; végre azon mészkőér mely, Gömör megyéből a baczuchi völgyön át jöven, kelet-nyugati irányban, Szokolová, Ramzsová és Jaraba völgyeken tör keresztül, valószínűleg ősmészkő.

A trakit, bár csak szigetenként és az előbbi kőzetekhez képest nagyon csekély kiterjedésben lép fel, még is azon érdekes tüneményt mutatja, hogy áttörései a vidéknek legmagasabb pontjait képezik, így p. o. Libetbánya és Klenócz környékének legmagasabb két csúcsa, a libetbányai és klenóczy Wjepor, trakit hegyek.

Ezen leírt nagyszerű jegeces palaképlettől éjszaknyugot felé egészen Sturecz, nagy Krizsna, és Hermanecz hegyek csúcsáig, az az Liptó-Túrócz megyék határáig, szint oly hatalmas mészkőrakodványok telepedtek le, melyek a nevezett két megyébe is messze ágaznak el és annyiban nagy egyformaságot mutatnak, hogy kiterjedésökben sehol sincsenek valami elterjedtebb kőzet által megszakítva. E mészkövek rendesen világos szürkék, néha vereseseek, Tajova körül kékes színűek is, többnyire szilárdak és vastagrétegűek; találtnak azonban néhol p. o. Tajova és Králik helységek között kitünő vékonyrétegű mészkőpalák is. Kővületekben helyenkint gazdagok s ezek után legalább is három képletbe sorozandók; a hermanecz-völgyiek, oda értve az egész környéket is, a kagylómészképletből; az óhegy és tureczka-völgyiek környékükkel együtt a liasz képletből valók; azon kívül találtnak több helyen p. o. Zólyó-Lipcese mellett és Tajova felett oly mészkőtelepek, melyek kővületeiknél fagva, határozottan a törmelék képletbe tartoznak.

Azon, részint kopár, részint erdőkkel borított dombláncz, mely a Garam jobb partján Zólyó Lipcsétől Beszterczebányaig nyúlik, innét pedig Tajova és Rjecska felé hajlik, mészkőből és keselykőből áll, melyek egymással felváltva jönnek elő és a róniczvidéki keselykövektől és mészkövektől nem különböznek; de ezen neptuni dombláncz több helyen egy plutoni kőzet t. i. Melafyr által van áttörve, mely mindég kitünő szép mándola szerkezetű és ennek következtében, nagyon könnyen megkülönböztethető a körüllevő kőzetektől.

Azon hegyláncz, mely Tajova és Körmöcz között, délfelé egészen Bucsig a Garamig terjed és Zólyom megyét Bars megyétől választja el, folytatásában pedig a Garam túlsó partján egyik ágával Kozelnik, Baczúr, Kohlbach és Zsibritó felé a zólyom-honthi határt képezi,

másik ágával pedig Zólyomon, Nagyszalatnán, Kalinkán, Véglesen át egészen Delváig, Nógrád megye határáig nyúlik: trakit kőzetből áll és az alsó magyarhoni nagy trakit övhez tartozik. — A trakit különféle válfajaiban, éppen oly uralkodó kőzet e megye déli részében, mint az éjszakiban a csillámpala; folytonosságában csak imitt amott mészkő és csillámpala által van megszakasztva és nagyobb részt világos szürke, szilárd közönséges trakitból, kisebb részt trakit szivagból és trakit törményből áll, mely utóbbi kőzet kitűnő szépség és nagy kiterjedésben a Garam jobb partján a Buctól egészen Jalnáig vonuló hegyláncban és a Garam bal partján a kozelniki völgyben találtatik. Jellemző, hogy az alsó magyarhoni trakitok rendszeren amfibólban vagy csillámban, gyakran mindkettőben gazdagok.

Ezen csillámpala, mészkő és trakit hegylánczok közé, melyek Zólyom megyének úgyszólván kövázat képezik, a völgyekben mindenütt áradvány, özöny s néhol törmelék rétegek is ülepedtek le; az utolsók nevezetesen Tajova és Badin mellett azután Breznó tőszomszédságában Krám felé és Felső Lehotán a Baba hegy felé, hol mindenütt kisebb kiterjedésű barnaszén telepek is találtatnak. A Garam folyónak mindkét partja áradvány földből áll s így vagyon ez a Bisztricza, Szalatna és más nagyobb a Garamba szakadó patakok partjain is; de a zólyom-megyei róna földnek legnagyobb része, kétség nélkül özöny rétegekből áll, melyek nevezetesen Breznó, Beszterczébánya kivált pedig Zólyom körül, tetemes kifejlődésben lépnek fel. Leülepedések valószínűleg akkor történt, midőn a Garam Bucs mellett, az ottani trakit dombok által feltorlasztva, a megyének mélyebben fekvő medenczéiben, mindenütt tavakat képezett, melyekben a görgeteg és iszap, mind addig ülepedett le, míg a Garam kimosván megának idővel a trakitba elegendő mély medret, e tavak is, lassanként kiürültek és kiszáradtak. Az özöny rétegek melyek e tavakban leülepedtek, helyenkint oly tetemes vastagságúak, hogy a jelenlegi áradványföldről, mint bérczek nyúlnak ki. — Ilyen özönybérczen fekszenek a világhírű szliacsi szénsavforrások is, körülfogva egy oldalról egy nem nagy kiterjedésű trakitszivag telep által, mely valaha alkalmasint ugyan abból a töbörből szorított ki, melyből jelenleg e szénsavas vízforrások erednek.